

ПРАВОВИЙ СТАТУС КРЕДИТНИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

THE LAW STATUS OF THE CREDIT INTERMEDIATORS

Лепех С.М.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті аналізується правовий статус кредитних посередників, розкривається економічна та правова характеристика посередницької діяльності. Автор звертає увагу на те, що в економічних дослідженнях банк розглядається як фінансовий посередник, бо займається розміщенням залучених фінансових ресурсів, але його діяльність здійснюється через такі договірні форми, як кредитні та депозитні договори. Натомість діяльність кредитних агентів та брокерів, які діють в інтересах кредитодавця, вважається допоміжною в сфері кредитування. У статті пропонується змінити такий законодавчий підхід і передбачити можливість укладення договору про кредитне посередництво в інтересах позичальника.

Ключові слова: споживчий кредит, позичальник, банк, кредитний агент, кредитний брокер, посередництво, ризик, фінансова консультація, кредитна послуга.

В статье анализируется правовой статус кредитных посредников, раскрывается экономическая и правовая характеристика посреднической деятельности. Автор обращает внимание на то, что в экономических исследованиях банк рассматривается как финансовый посредник, поскольку занимается размещением привлеченных финансовых ресурсов, но его деятельность осуществляется посредством таких договорных форм, как кредитные и депозитные договоры. При этом деятельность кредитных агентов и брокеров, которые действуют в интересах кредитора, рассматривается как вспомогательная в сфере кредитования. В статье предлагается изменить такой законодательный подход и предусмотреть возможность заключения договора о кредитном посредничестве в интересах заемщика.

Ключевые слова: потребительский кредит, заемщик, банк, кредитный агент, кредитный брокер, посредничество, риск, финансовая консультация, кредитная услуга.

In this article author analyzes the legal status of credit intermediators. There is no financial intermediation term in the Civil code of Ukraine. Economic code of Ukraine makes difference between financial intermediation such as main and additional activities. In the article discovers legal and economic characteristics of this activity. Author pays attention on economic researches, where main activity of banks and other credit organizations considers as financial intermediators. The economical nature of credit organizations status were analyzed by lawyers. In this case, in scientific literature, the financial intermediation considers by economical lawyers as system of indirect financing which consists of attraction of financial resources with purpose of their next placement in financial assets. At the same time author says that even a bank is known as a financial intermediary because it engages in placement of attractive financial resources, but its activity follows from contact forms such as credit contracts and deposit contracts. A bank arranges these contacts as independent subject from its own name and in its own interests. However agent works from his own name or clients name but always in client interests. In the act about financial service the agencies activity in crediting considers as additional. There is crediting agent in the new act about consumer crediting. These subjects can be credit agents and credit brokers who works in creditor interests.

In the article suggests to change this legislative view and provides the opportunity to arrange financial intermediation contracts in the interests of borrower. According to this contact, credit broker can give to the consumer financial services: analysis of documents, borrowers responsibility valuation, finding the optimal plan of crediting, cutdown risk of rejection in receiving a credit, nearly account of total value of credit, helping in registration and presentation documents to creditor.

Key words: consumer credit, borrower, bank, credit agent, credit broker, intermediation, risk, financial consultation, credit service.

Надання фінансових послуг через посередників є досить поширеним явищем в Україні, хоча обсяг таких послуг під час фінансової кризи значно знизився через зменшення кількості кредитних зобов'язань в цілому. Однак і на цьому складному етапі становлення національної економіки роль посередників залишається вагомим, а їхні послуги є затребуваними як професійними учасниками ринку фінансових послуг, так і їхніми клієнтами.

Особливості правового регулювання посередницької діяльності в Україні досліджувалися такими вітчизняними науковцями як: Васильєва В. А., Резнікова В. В., Сальникова Г. І. Договірному регулюванню окремих видів посередницьких послуг присвячені праці Венедіктової І. В., Дрішлюка А. І., Колосової Р. В., Федорченко Н. В. Поява нових видів посередників в сфері фінансових послуг, виникнення дискусійних питань, пов'язаних з їхнім правовим статусом обумовлюють необхідність поглиблення наукових досліджень з метою подальшого вдосконалення договірної регулювання цих відносин.

Метою статті є аналіз правової сутності фінансового посередництва, особливостей правового статусу кредитних агентів та брокерів, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення договірної регулювання кредитного посередництва.

Цивільний кодекс України 2003 р. (далі – ЦК України) не містить норм, спрямованих на визначення поняття,

загальних засад надання посередницьких послуг, а лише окремих класичних договірних форм, які застосовують в цій сфері, зокрема, доручення, комісії, управління майном.

У науковій літературі висловлювались пропозиції щодо необхідності впорядкування правового регулювання відносин посередництва, систематизації відповідних договірних форм. Розкриваючи сутність цивільно-правової категорії посередництва через конструкцію юридичного замісництва, Васильєва В. А. з метою легітимізації посередницьких послуг у положеннях ЦК України запропонувала таке визначення поняття договірної зобов'язання з надання посередницьких послуг: «За договором про надання посередницьких послуг посередник (послугодавач) зобов'язується здійснити в межах наданих повноважень певну діяльність шляхом учинення дій фактичного і/або юридичного характеру в інтересах кредитора (послуготримувача) і за його рахунок» [1, с. 9-10]. Пропонуючи визначення посередницького господарсько-договірного правовідношення, Резнікова В. В. у порівнянні із наведеним, уточнює важливу ознаку – посередник сприяє замовнику у встановленні, зміні або припиненні правовідносин у сфері господарського обороту [2, с. 7]. Посередництво застосовується для сприяння в досягненні сторонами домовленості, але сам посередник діє лише в інтересах свого клієнта (замовника посередницької послуги), стороною укладеного договору не стає.

Відповідно до п. 29 ч. 1 ст. 1 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (далі – Закон про фінансові послуги) посередницькі послуги на ринках фінансових послуг – це діяльність юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, якщо інше не передбачено законом, що включає консультування, експертно-інформаційні послуги, роботу з підготовки, укладення та виконання (супроводження) договорів про надання фінансових послуг, інші послуги, визначені законами з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг.

Відповідно до ч. 3 ст. 333 Господарського кодексу України 2003 р. (далі – ГК України) фінансовим посередництвом є діяльність, пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями. Наведена норма сформульована, виходячи із економічної характеристики діяльності кредитних організацій на ринку фінансових послуг. Так, в економічних дослідженнях діяльність таких організацій саме як фінансових посередників розкривається через застосування договірних конструкцій, відмінних від посередницьких договорів. Фінансові посередники розглядаються як інвестиційно-кредитні фінансові інститути, які акумулюють кошти індивідуальних інвесторів і використовують їх для інвестування або кредитування [3, с. 39]. До прикладу, Лаврик О. Л. зазначає, що «ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку... ключова роль у здійсненні посередницької діяльності на фінансовому ринку в Україні належить банкам, а головними послугами, які вони надають, є банківське кредитування» [4, с. 184-192]. Таке розуміння суті фінансового посередництва є усталеним в економічній науці.

Відображення економічної сутності статусу кредитних організацій як фінансових посередників та характеристики основних видів діяльності, якою вони займаються як посередницьких в ГК України мало знайти певну оцінку і правники. Резнікова В. В. фінансове посередництво розглянуто як: 1) система опосередкованого фінансування, яка полягає у залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи; 2) професійна діяльність банківських та небанківських фінансових установ щодо задоволення господарських (економічних) потреб клієнтів шляхом надання їм відповідних фінансових послуг; 3) різновид фінансових послуг, що їх надають переважно фінансові установи – суб'єкти господарювання зі спеціальним статусом, які є юридичними особами, що відповідно до закону надають одну чи декілька фінансових послуг та які внесені до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом [2, с. 21]. Також автором запропоновано визначення поняття фінансового посередництва як професійної господарської діяльності із залучення та розміщення коштів індивідуальних інвесторів (клієнтів), яка передбачає тривалі відносини між індивідуальними інвесторами та фінансовими посередниками і, відповідно, нагромадження активів на балансах цих фінансових посередників, а фінансові установи, чії функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб (індивідуальних інвесторів) і їх подальшому наданні на комерційних засадах у розпорядження позичальників, іменувані фінансовими посередниками [2, с. 9-10].

ГК України розрізняє фінансове посередництво як основну діяльність банків та інших фінансово-кредитних організацій, та посередництво у кредитуванні, фінансові консультації як допоміжну діяльність. Отже, постає питання щодо правової характеристики форм посередництва в сфері фінансових послуг: фінансового посередництва як основної діяльності та посередництва як допоміжної

діяльності, а також щодо співвідношення економічної та правової характеристики такої діяльності. Діяльність фінансово-кредитних організацій щодо залучення фінансових ресурсів та розміщення їх від власного імені названа фінансовим посередництвом, зважаючи на її економічну сутність. Банк вважається фінансовим посередником, оскільки займається розміщенням залучених фінансових ресурсів, однак, ця його діяльність опосередковується такими договірними формами як депозитні та кредитні договори, які банк укладає як самостійний суб'єкт від власного імені та у власних інтересах. Натомість посередник має виступати від власного імені чи від імені свого клієнта, але завжди в його інтересах.

Згідно ч. 5 ст. 333 ГК України посередництво у кредитуванні, фінансові консультації охарактеризовано як види допоміжної діяльності у сфері фінансів та страхування. Як зазначено вище, Закон про фінансові послуги містить визначення посередницької діяльності на ринку фінансових послуг в розумінні допоміжної за ГК України. Саме в такому розумінні визначено поняття кредитного посередника в Законі України від 15 листопада 2016 р. «Про споживче кредитування» (далі – Закон про споживче кредитування) як фізичної особи, фізичної особи-підприємця або юридичної особи, яка не виступає кредитором і надає посередницькі послуги у сфері споживчого кредитування від імені, в інтересах та за дорученням кредитодавця або від свого імені в інтересах кредитодавця. Діяльність таких осіб не належить до фінансових послуг і може включати збір та опрацювання документів споживача для отримання кредиту, його ідентифікацію та верифікацію, підготовку та підписання від імені кредитодавця договору про споживчий кредит, консультування, надання інформаційних та інших посередницьких послуг у сфері споживчого кредитування.

Кредитними посередниками можуть виступати кредитні брокери або кредитні агенти. Кредитним агентом може бути фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа, яка діє від імені та в інтересах кредитодавця і виконує частину його обов'язків за договором про споживчий кредит. Цей посередник діє на підставі договору доручення із кредитодавцем. Натомість кредитним брокером може виступати лише юридична особа або фізична особа-підприємець, яка від свого імені в інтересах кредитодавця здійснює за винагороду посередницьку діяльність у сфері споживчого кредитування. Отже, незалежно від виду посередництва агент чи брокер, виходячи зі змісту наведених положень, мають діяти саме в інтересах кредитодавця. Такий законодавчий підхід є невдалим, оскільки суперечить реалізації ідеї захисту в кредитних зобов'язаннях інтересів саме позичальника як слабшої сторони. Не конкретизуючи виду договору, який має пов'язувати кредитного брокера та кредитодавця, законодавець акцентує увагу на покладенні на такого посередника перед кредитодавцем відповідальності за повноту і достовірність даних, зібраних ним про споживача. Перед укладенням договору про споживчий кредит кредитний брокер, так само як і кредитний агент, повинен надати споживачу в письмовій формі інформацію про своє найменування та місцезнаходження, державну реєстрацію, сферу власних повноважень, найменування кредитодавця (кредитодавців), в інтересах якого (яких) діє, перелік послуг, які пропонує, та розмір винагороди (комісійного збору) чи іншої плати за них. У разі, якщо кредитний посередник представляє інтереси декількох кредитодавців одночасно, він має поінформувати про це споживача та надати йому однаковий обсяг інформації щодо пропозицій усіх кредитодавців, а також зобов'язаний не допускати дискримінації окремих кредитодавців. Інформація про кредитних посередників має розміщуватися на їхніх власних веб-сайтах (за наявності), на веб-сайті кредитодавця. Отже, в цьому Законі не достатньо конкретизовано вимоги до бро-

керської діяльності на ринку кредитних послуг. Негативні наслідки зловживання кредитними брокерами своїми повноваженнями на ринку фінансових послуг виявились під час кризових явищ в кредитній сфері в європейських країнах і були враховані для удосконалення законодавчих вимог щодо діяльності кредитних посередників в Директиві 2014/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 04 лютого 2014 р. Про договори споживчого кредиту на придбання нерухомості і про зміни Директив № 2008/48/ЄС і 2013/36/UE і Регламенту (UE) № 1093/2010 L 60/34. Національне законодавство має не лише чітко розмежувати правові статуси, вимоги до кредитних брокерів та кредитних агентів, але й насамперед встановити загальні положення договірного регулювання відносин споживачів кредитних послуг з такими посередниками. До того ж, прийнятий Закон про споживче кредитування вже передбачає, що комісійний збір чи інша плата, що сплачується споживачем кредитному посереднику за його послуги, слід включати до

загальних витрат за споживчим кредитом. Одним із таких варіантів є окреслення загальних положень договору про кредитне посередництво, який би укладався між кредитним брокером та споживачем, за яким посередник діяв би в інтересах споживача фінансової послуги, а не професійного кредитодавця. Основною метою укладення такого договору споживачем є оптимізація його ризиків в кредитній сфері. За цим договором кредитний брокер може надавати позичальнику як споживачу такі послуги: оцінка платоспроможності позичальника на основі аналізу зібраних документів, вибір оптимальної програми кредитування, консультації щодо порівняння схем погашення кредитних боргів, ризиків відмови в отриманні кредитної послуги, аналіз приблизного розрахунку загальної вартості кредитної послуги для такого споживача, консультації або інша допомога щодо оформлення та подання документів кредитодавцю. Такі законодавчі зміни сприятимуть оптимізації умов реалізації інтересів споживачами кредитних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва В. А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук за спец. : 12.00.03 «цивільне право ; сімейне право ; цивільний процес ; міжнародне приватне право» / В. А. Васильєва. – Київ, 2006. – 34 с.
2. Резнікова В. В. Теоретичні проблеми регулювання посередництва у сфері господарювання України : автореф. дис...на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук за спец. : 12.00.04 «господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. В. Резнікова. – Київ, 2011. – 30 с.
3. Унінець-Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг : теорія і практика: навчальний посібник / В. П. Унінець-Ходаківська, О. І. Костюкевич, О. А. Лятамбор. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
4. Лаврик О. Л. Сутність фінансового посередництва на сучасному етапі розвитку економіки України / О. Л. Лаврик // Економічний аналіз. – 2015. – № 1. – Т. 19. – С. 184–192.